

İLETİŞİM AÇISINDAN TERS TEKRAR *

Kerime Üstünova

ÖZET

Duygu ve düşüncelerin aktarımında güçlü ve etkileyici bir anlatım sağlayabilmek için insanoğlunun bulduğu araçlardan, yararlandığı anlatım yollarından biri de tekrarlardır. Her türlü dil ürününde karışımıza çıkan ses, ek, sözcük vb. tekrarların anlatım gücünü artırıcı bir nitelik taşıdığı bilinir. Sözleri hatırd tutabilme, kalıcılık sağlama, kısa yoldan amaca ulaşma, oluşturduğu melodi nedeniyle insana zevk verme gibi nedenlerle tarih boyu tekrarlarla ahenk sağlamış; mesajların ezberlenmesini amaçlamış; bilinç altımıza yerleşen dille müzik arasındaki ilişkiyi canlı tutmuşuz.

Ters tekrar, insanoğlunun iletişimde sıklıkla yararlandığı bir anlatım yoludur. Düzyazı ve günlük konuşma dilinde de zaman zaman şiir dilinin öğelerinden yararlanır. Bir yandan bilgi aktarımı gerçekleşirken, bir yandan da dinleyici üzerinde heyecan, duygu uyandırılmak istenir. Böylece iki işlev uzlaştırılmış olur. Ters tekrar, bazen çıplak gözle görülür biçimde, bazen gizlenmiş, üstü örtülmüş biçimde çıkar karşımıza. Başlangıçta yalnız biçime yönelik oluşturulan, ilk bakışta fark edilen, yüzey yapıda yer alan ters tekrarlar, dilin gelişmesiyle birlikte derin yapıya çekilmiş, ilk bakışta fark edilmeyecek bir konumda sunulmuştur okuyana. Maksat, tekrar yapıldığını gizlemek, tekrardan kaçınmaktır. Ardışık cümlelerin birbirini tersten tekrarlamasıyla tattırılan duygu, basit bir sıralama cambazlığının, sözdizimi figürünün sonucu değildir. Bazen anlam olarak aktarılanlar, ters tekrarın oluşturduğu ahenkle desteklenmekte, sanki metinle müziğin birbirini tamamlaması söz konusu olmaktadır. Anlamın ters tekrarla bütünleşmesi sonucunda tattırılan duygu yükü de, yoğun olmaktadır. Olağan durumlar anlatılırken tekdüze anlatımın hemen ardından gelen beklenmedik bir söylem dinleyeni şaşırtarak etkileyecektir. Konuşan, dinleyeni uyanık tutmak, istediği kıvama getirmek için bu tür bir anlatım yolunu seçerken, bir yandan da söze şiirsellik katacaktır.

İnsanoğlu, sınırlı sayıdaki sesleri değişik biçimlerde sıralayarak sayısız sözcükler, sözcük öbekleri, cümleler oluşturup “dil” adını verdiğimiz iletişim aracını kullanıma sokar. İletişimi etkin ve yetkin bir biçimde sağlamak için belirli sözdizimi kalıpları içinde düzen değişikliği yaparak farklı anlamlar yakalama çabası içine girer. Sözü hem başkalarından farklı, hem etkili söylemek için yaratıcılığını konuşturur, söz oyunlarından yararlanır; aynı zamanda da bir müzikalite sağlamaya çalışır. Bu yolla beyninin sınır tanımayan yaratıcılığını ve yeteneğini yansıtmaya fırsatı yakalar.

İster düzyazı, ister şiir, ister günlük dil olsun, duygu ve düşüncelerin aktarımında güçlü ve etkileyici bir anlatım sağlayabilmek için insanoğlunun bulduğu araçlardan, yararlandığı anlatım yollarından biri de tekrarlardır. Deyimlerde, atasözlerinde, bilmecelerde, tekerlemelerde, şarkı-türkü sözlerinde karışımıza çıkan ses, ek, sözcük vb. tekrarların anlatım gücünü artırıcı bir nitelik taşıdığını hepimiz biliyoruz. Sözleri hatırd tutabilme, kalıcılık sağlama, kısa yoldan amaca ulaşma, oluşturduğu melodi nedeniyle insana zevk verme gibi nedenlerle tarih boyu tekrarlarla söz sanatı yapmış, tekrarlarla aliterasyon, seci, kafiye, redif oluşturmuş, tekrarlarla mesajların ezberlenmesini amaçlamış; kısaca ahenk sağlamaya çalışmış, bilinç altımıza yerleşen dille müzik arasındaki ilişkiyi canlı tutmuşuz.

Özellikle şiir dilinde, deyim, atasözü gibi kalıp yapılarda tekrarlar müzik öğesi olarak sayılıp, çeşitli açılardan incelenmektedir. Konu, eski retorik çalışmalarına kadar uzanmakta, şiir dili incelemeleriyle ilgilenenler tekrar çeşitleri üzerinde durmaktadırlar. Kesin olan bir şey varsa, o da, tekrarların Türk şiirinin her döneminde önemli bir şiir öğesi olarak kullanıldığıdır. Ancak ters tekrarlar, yalnız aşağıda sayacağımız söz sanatları içinde değerlendirilmekte, yalnız şiirin konusu edilmektedir. Oysa tam tekrar, eksik tekrar, sıfır tekrar gibi ters tekrar da, insanoğlunun iletişimde

* V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II (20-26 Eylül 2004), s. 3017-3027’de yayımlandı.

sıklıkla yararlandığı bir anlatım yoludur. Her tür yazılı ve sözlü dil ürününde bazen çıplak gözle görülür biçimde, bazen gizlenmiş, üstü örtülmüş biçimde çıkar karşımıza.

Divan şiiri ürünleri incelendiğinde ters tekrarın çok başarılı, güzel örnekleriyle karşılaşılır. *Kalb, düzenli kalb, düzensiz kalb, kanatlı kalb, düz kalb, akis, tard ü akis, aks ü tebdil, tam tard ü akis, eksik tard ü akis, tedvîr* adlarıyla geçen sanatlar, sözcüklerin, seslerin düzenli ya da düzensiz olarak tersten tekrarına dayalı sanatlar olarak geçer kaynaklarda. Gerek halk şiirinde, gerek Tanzimat, Servet-i Fünun, Cumhuriyet dönemi şiirinde ters tekrarlar, zaman zaman başvurulan bir anlatım aracı olurlar.

Diyarbakırlı Said Paşa'nın ¹

Gâh bülendi pest eder, gâhî eder pesti bülend

Nefî'nin ²

Âlemin cânı değılsin cân-ı âlemsin sen

Tatar Pertev Paşa'nın ³

Her düzün bir yokuşu, her yokuşun bir düzü var

dizeleri cümlelerin sondan başa doğru tekrarı ile yeniden oluşturulur, her dizede aynı cümle iki kez söylenir.

Tekrarların hemen her çeşidini gördüğümüz Nesîmî, ⁴ bu oyunu şiirin tümüne uygular, böylece her dizeyi düzden ve tersten olmak üzere ikişer kez söyler.

Nûşîn lebinin la'li la'li lebinin nûşîn

Şîrîn severim cânıdan cânıdan severim şîrîn

Hûrî yüzünü görse görse yüzünü hûrî

Miskîn olur ol hayrân hayrân olur ol miskîn

Tûbâ kaddini yârin yârin kaddini Ttûbâ

Temkîn kılarım cânıdan cânıdan kılarım temkîn

Hüsnün tutar âfâkı âfâkı tutar hüsnün

Tahsîn idedir hurşîd hurşîd idedir tahsîn

Devr-i kameri yüzün yüzün kameri devrin

Pür-çîn girih-i zülfün zülfün girih-i pür-çîn

Koçmuş belini her dem her dem belini koçmuş

Zerrîn-i kemer nâzik nâzik kemer-i zerrîn

Şâhâ yüzünüz ayı ayı yüzünüz şâhâ

Rengin çü gül-i ahmer ahmer çü gül-i rengin

Her kim yüzünü görmez görmez yüzünü her kim

Çendîn çeker ol hicrân hicrân çeker ol çendîn

Buldu Nesîmî valsı valsı Nesîmî buldu

Üstün kamudan sözü sözü kamudan üstün

Aynı türde yazılmış bir şiir de Nazîm'a ⁵ aittir.

¹ Kaya Bilgegil; Edebiyat Bilgi ve Teorileri, s. 331

² Kaya Bilgegil; Edebiyat Bilgi ve Teorileri, s. 40

³ Kaya Bilgegil; Edebiyat Bilgi ve Teorileri, s. 332

⁴ Hüseyin Ayan; Nesîmî Divanı, s. 256

⁵ İsa Kocakaplan, Açıklamalı Edebi Sanatlar, s. 21-22

*Dîdem ruhunu gözler gözler ruhunu Dîdem
Kiblem olalı kaşın kaşın olalı kiblem
Cennet gibidir rûyin rûyin cennet gibidir
Âdem doymaz sana sana doymaz Âdem
Gamzen ciğerim deldi deldi gamzen ciğerim
Bilmem nic'olur hâlim hâlim nic'olur bilmem
Vuslat bileli hicrin hicrin bileli vuslat
Mâtem görünür şâdî şâdîgörünür mâtem
Zahmım göricek cânâ cânâ göricek zahmım
Merhem koyasın birgün birgün koyasın merhem
Sende nazarı dâim dâim nazarı sende
Âlem yüzüne meftun meftun yüzüne âlem
Olsun ko Nazîm ey gül ey gül ko azîm olsun
Her dem gülüne bülbül bülbül gülüne her dem*

Şairlerin, şiirlerinde bu tarz ters tekrardan yararlanmalarının çeşitli nedenleri vardır. Bütün bir dizenin tersten tekrarıyla a. ses açısından bir etkileme gerçekleştirilmekte; b. melodi yapılmakta; c. ritm, uyum oluşturulmakta; ç. insanın zihninde kalıcılık sağlanmakta, d. stilistik bir sunuş yaparak doyuma ulaşılmakta; yani hem göze hem kulağa hitap edilmektedir.

Muallim Naci'nin Istilahat-ı Edebiyye'de örnek olarak verdiği sahibi bilinmeyen beyitler ⁶

*Mümkün değil Hudâ'yı bilmek de bilmemek de
Bilmek de bilmemek de mümkün değil Hudâ'yı*

ile

*Hengâm-ı cüvânîdir tahsîl-i hüner vakti ⁷
Tahsîl-i hüner vakti hengâm-ı cüvânîdir*

Ziya Paşa'nın ⁸

*Gelse dergâhına ikrâm görür küremâ
Küremâ dergehine gelse görürler ikrâm*

Muammer Lutfi'nin ⁹

*Eskiden vardım ben, şimdi hiçim ben;
Şimdi bir hiçim ben, eskiden vardım.*

beyitlerinin ise; ikinci dizenin ilk dizeyi tersten tekrar edışıyle oluşturulduğu görülür.

Kayahan'ın;

*Günahım neydi Allahım
Allahım neydi günahım*

şarkı sözünde de aynı tür ters tekrar örneğini görürüz.

Ancak şimdiye kadar verdiğimiz örneklerde tamamen biçime dayalı, kolayca görülen ters tekrarlar yer alır. Oysa dilin tekrarı sevmeyişi, insanları tekrarları saklama, ya da değişik tekrar biçimlerini kullanma çabası içine sokmuştur. Başlangıçta yalnız biçime yönelik oluşturulan, ilk bakışta

⁶ Muallim Naci, Istilahat-ı Edebiyye, s. 111

⁷ age

⁸ Kaya Bilgegil; Edebiyat Bilgi ve Teorileri, s. 333

⁹ Tahir-ül Mevlevî; Edebiyat Lügati, s. 19

fark edilen, yüzey yapıda yer alan ters tekrarlar, zaman içinde dilin gelişmesiyle birlikte derin yapıya çekilmiş, gizlenmiş, hemen fark edilmeyecek bir konumda sunulmuştur okuyana. Ters tekrarları gizlemede, eksiltili yapıların rolü yadsınamaz.

“*Gel ha güzel gel ha medhin söyleyim*”¹⁰ diyen Dadaloğlu, iki cümleinin sınırına dayadığı hitabı ortak kullanıma sokarak yüklem + seslenmeli tümleş // **seslenmeli tümleş** + yüklem sıralamasındaki dizesini tekrarlarla güçlendirir.

Dadaloğlu, şiirlerinde ters tekrardan sıkça yararlanır. Şiirlerinden aldığımız;

“*Şaştım ey Allah’ım ben de pek şaştım*” (yüklem + seslenmeli tümleş + özne + zarf tümleci // **zarf tümleci + özne + seslenmeli tümleş** + yüklem),

“*Bitsin Kırşehir’in gülleri bitsin*”, (yüklem + belirtili nesne // **belirtili nesne** + yüklem)

“*Eğlene de bire gönlüm eğlene*” (yüklem + özne // **özne** + yüklem)

“*Sana derim sana ey Kınalıtaş*”, (**seslenmeli tümleş** + yönelme tümleci + yüklem // **yüklem** + yönelme tümleci + seslenmeli tümleş) vb. dizelerde özellikle yüzey yapıda yüklem tekrarı dikkat çekicidir. Aynı cümleyi anlatıma güç vermek için iki kez söylemekte, tekrarı gizlemek için eksiltilerden ve ters tekrardan destek almaktadır.

“*Her yara biter bitmez dilin yarası*” (özne + yüklem // yüklem + özne) örneğinde ise, aynı eylemin olumlu ve olumsuz biçimleriyle sözdizimsel tekrar yapmaktadır.

Şair, kimi zaman hızını alamayıp üç cümleinin tekrarıyla duygularına yön vermektedir. “*Yürü yiğit yürü yoluna yürü*”.¹¹ Birinci cümle ile ikinci cümleinin sınırında duran hitap (*yiğit*), ikinci cümle ile üçüncü cümleinin sınırında duran tümleş (*yoluna*), yüklemeleri yüzey yapıda tam tekrar olarak yer alan üç cümleinin de ortak ögesi durumundadır. Eksiltileri yerine koyduğumuzda cümlelerin;

yoluna yürü yiğit / yiğit yürü yoluna / yoluna yürü yiğit

(**yönelme tümleci** + yüklem + seslenmeli tümleş // **seslenmeli tümleş** + yüklem + yönelme tümleci // **yönelme tümleci** + yüklem + **seslenmeli tümleş**) biçiminde birbirilerini tersten tekrarlamaktadırlar.

Namık Kemal, Vâveylâ’da “*Aç vatan! Göğsünü İlâhına aç!*”¹² dizesinde eksiltilerin sayısını artırarak ters tekrarı görünmez kılar. Yüklemeleri yüzey yapıda ortak olan cümlelerin belirtili nesne ve yönelme tümleşleri de ortaktır. Ancak yüklemeleri ön plana çıkarmak, okuyucuyu oraya odaklamak için tümleşler, derin yapıya çekilmiştir. Eksilteler tamamlandığında dizenin yüklem + özne + belirtili nesne + yönelme tümleci // **yönelme tümleci** + **belirtili nesne** + **özne** + yüklem tarzında birbirini tersten tekrar eden dörder ögeli iki cümleden oluştuğu görülür.

Rıza Tevfik Bölükbaşı’nın Uçun Kuşlar¹³ şiirindeki

Uçun kuşlar uçun doğduğum yere (**yönelme tümleci** + yüklem + seslenmeli tümleş // **seslenmeli tümleş** + yüklem + yönelme tümleci)

Melih Cevdet Anday’ın Telgrafhane¹⁴ şiirindeki

Göster o gül yüzünü göster (yüklem + belirtili nesne // **belirtili nesne** + yüklem)

ya da

¹⁰ Saim Sakaoğlu; Dadaloğlu, s. 66

¹¹ age. s. 46-78

¹² İsmail Parlatır; XIX. Yüzyıl yeni Türk Şiiri; Türk Dili Şiir Özel Sayısı, s. 114

¹³ Büyük Türk Klasikleri, s. 284

¹⁴ Melih Cevdet Anday; Tohum / Telgrafhane (Cevdet Kudret, Örneklerle Edebiyat Bilgileri I, s. 117)

Ver güzelim, ver yiğidim ver (yüklem + seslenmeli tümleş // yüklem + seslenmeli tümleş // **seslenmeli tümleş** + yüklem) dizelerinde aynı özellik görülür.

Bağdatlı Rûhî'nin bir gazelinde ¹⁵ rastladığımız,

*Gördük ol mehpârenün kâkül perîşân itdüğün
Pây-bend itmez mahabbet ehlin illâ bu didük*

(O ay parçasının saçlarını dağınık ettiğini gördük. Bu sevgi ehlini asla ayağı bağlı etmez dedik.)

beytinde ilk dize yüklem + nesne; ikinci dize nesne + yüklem biçiminde sıralanarak hem ahenge destek verilir, hem de tekrar gizli yoldan yapılarak estetik değerler korunur.

Abdülhak Hâmid, Makber'de ¹⁶;

*Kesme yolum, ey hayât-ı kâtil,
Ey mevt, beni siyânet eyle...*

derken; ilk dizedeki yüklem + nesne + seslenme tümleci sıralamasını ikinci dizede seslenme tümleci + nesne + yüklem biçiminde tersten kullanır. Böylece tüm öğeleri yüzey yapıda barındırarak sözdizimsel ters tekrar örneği verir.

Nesîmî'nin ¹⁷

Boyundur Sidre vü Tûbâ dudağın âb-ı hayvândır

dizesine bakıldığında yüklem + özne // özne + yüklem biçimindeki sözdizimsel ters tekrarın yaşatıldığı görülür.

Ferdî'nin ¹⁸

Bildirir seni sana hem vech-i yâri gösterir

dizesinde yüklem + belirtili nesne + yönelme tümleci// **yönelme tümleci** + belirtili nesne + yüklem sıralamasındaki cümlelerde gerçekleştirilen ters tekrarın gizlilik derecesi, “sana” sözcüğünün ortak kullanımıyla biraz daha artırılmıştır.

Tevfik Fikret, Ferdâ'da, ¹⁹

Ferdâ senin; senin bu teceddüd, bu inklâb...

dizesinde iki cümlenin yüklemine yüzey yapıda ortak kullanılarak, özne + yüklem // yüklem + özne // özne + **yüklem** sıralamasıyla öğelerin dizilişinde ters tekrar gerçekleştirirken, Rübâb-ı Şikeste'de ²⁰

Kimseden ümmîd-i feyz etmem ben, dilenmem perr ü bâl

dizesinde özneyi ve çıkma tümlecini derin yapıda ortak kullanarak, çıkma tümleci + belirtisiz nesne + yüklem + özne // **özne** + yüklem + belirtisiz nesne + **çıkma tümleci** biçiminde daha karmaşık bir ters tekrar örneği verir.

Ahmet Muhîp Dıranas, Ağrı ²¹ adlı şiirinde yüklem + yönelme tümleci // yönelme tümleci + yüklem dizisinde “*Vardım eteğine, secdeye kapandım;*” dizesiyle sözdizimsel ters tekrar gerçekleştirir.

Orhan Arıburnu ise, ²² “*Zampok Eyin Pi*” adlı şiirinde “*İp Niye Kopmaz*” dizesini seslerin tersten tekrarıyla yeniden yazıp hem şiirinin adı yapar, hem de şiir içinde ters tekrar olarak kullanır.

¹⁵ Coşkun Ak; Bağdatlı Rûhî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanından Seçmeler, s. 43

¹⁶ İnci Enginün; Abdülhak Hâmid Tahran-Bütün Şiirleri 2, s. 62

¹⁷ Hüseyin Ayan; Nesîmî Divanı, s. 110

¹⁸ Atabey Kılıç; Ma'rifî Tarikatı Şeyhi Ferdî Baba Ve Aruzla Yazılmış Şiirleri, İlmî Araştırmalar, s. 128

¹⁹ İsmail Parlatır-Nurallah Çetin; Tevfik Fikret Bütün Şiirleri, s. 564

²⁰ İsmail Parlatır-Nurallah Çetin; Tevfik Fikret Bütün Şiirleri, s. 259

²¹ Ahmet Muhîp Dıranas; Ağrı-Şiirler s. 80

*İp niye kopmaz
Zampok eyin pi!*

Düzyazıda okuyuculara kolaylık olsun diye, cümleler mantıklı bir düzende kurulur. Ancak gerek düzyazıda, gerek günlük konuşma dilinde duygu ve düşüncelerin açıklanmasında, söze estetik değer katmak amacıyla zaman zaman şiir dilinin öğelerinden yararlanır. Bir yandan bilgi aktarımı gerçekleşirken, bir yandan da dinleyici üzerinde heyecan, duygu uyandırılmak istenir. Böylece iki işlev uzlaştırılmış olur. Halit Ziya Uşaklıgil, Mâî ve Siyâh'ta "*Bilseniz, şî'rin nasıl bir lisana muhtâc olduğunu bilseniz!*"²³ sözlerini söylerken bu amaçtan yola çıkmış olsa gerek. Yüklemin bir başta, bir sonda tam tekrarı, ortak ögenin sınırdaki tutuluşuyla cümlelerin yüklem + belirtili nesne // **belirtili nesne** + yüklem biçiminde sıralanmasına neden olmuş ve ortaya sözdizimsel ters tekrar çıkmıştır.

Ters tekrar, zaman içinde biçimsel olarak derin yapıya çekilmiş örneklerle kendini gösterir. Maksat, tekrar yapıldığını gizlemek, tekrardan kaçınmaktır. Özellikle ilki yüklem sonda olduğu, ikincisi yüklem başta yer aldığı iki cümlenin sınırına getirilen ögenin ortak kullanılmasıyla tattırılan duygu değeri, basit bir sıralama cambazlığının, sözdizimi figürünün sonucu değildir. "*Yakalamış adamın ayağını çekiştiriyor*"²⁴ söylemi ile "*Adamın ayağını yakalamış, çekiştiriyor*" söylemi arasında uyandırdığı etki, ahenk, estetik, şiirsellik bakımından açık fark vardır. "*Görmeyiz bile onu, kendini göstermez*"²⁵, "*Aryor doğayı Gülsarı, buluyor*"²⁶ söylemlerinde yer alan ters tekrarlar, düzyazıya şiir tadı katmaktadır.

"*Yemek için yaşamamalı yaşamak için yemeli*" ile "*Gün var yılı besler, yıl var günü beslemez*", "*Aba vakti yaba, yaba vakti aba*" örneklerinde sözdizimsel ters tekrar yoktur. Ancak sözcüklerin sondan başa doğru tekrarı ile ters tekrar görünümü verilmiştir.

Bazen anlam olarak aktarılanlar, ters tekrarın oluşturduğu ahenkle desteklenmekte, sanki metinle müziğin birbirini tamamlaması söz konusu olmaktadır. Anlamın ters tekrarla bütünleşmesi sonucunda, okuyucu ya da dinleyiciye tattırılan duygu yükü de yoğun olmaktadır. Dede Korkut Destanlarında / Beyrek hikâyesinde rastladığımız "*Ne gördi sultanum gördi gök çayırın üzerine bir kırmızı otağ dikilmiş*"²⁷ cümlelerindeki ters tekrar böyledir. Adeta bestelenmiş bir şiir tadındaki bu örnek, gücünü yalnız ters tekrardan almaz. Pek çok tekrar çeşidini gördüğümüz örnekte; g, k, d, t seslerinin sağladığı aliterasyon, cümlelerin soru-cevap ilişkisiyle nesne +yüklem + hitap + yüklem + nesne biçiminde tersten sıralanması, ilk cümledeki "*ne*" soru sözcüğünün karşılığının ikinci cümlede "*gök çayırın üstüne bir kırmızı otağ dikilmiş*" cümlesiyle tekrarlanması, anlamı sesle destekleyip sözün gücünü artırarak okuyucuya sunulmasını sağlamaktadır.

Dede Korkut Destanında bulduğumuz ters tekrar örneğinin biraz daha gelişmiş bir biçimi olarak gördüğümüz; "*Bir de ne görsün: Kadın üç çocuğunu toparlayıp gelmez mi?*" tarzındaki cümlelerde olağan durumlar anlatılırken tekdüze anlatımın hemen ardından gelen beklenmedik bir söylem, okuyan / dinleyeni şaşırtarak etkileyecektir. Soru formunda olan; ama gerçek soru cümlesi ya da bilgi almak amacıyla oluşturulmuş bir soru cümlesi olmayan *bir de ne görsün*, ardından istenmediği halde gelen cevap cümlesiyle yalnız soruya karşılık verilmiş; iki cümlenin sınırındaki yüklem ortak kullanılarak sözdizimsel ters tekrar yapılmıştır. Söz söyleyen, dinleyeni uyanık tutmak, istediği kıvama getirmek için bu tür bir anlatım yolunu seçer. Bir yandan da söze şiirsellik katar.

Can Dündar, "*Yargılıyor bizi, infazımızı seyrediyor.*"(yüklem + nesne // nesne + yüklem), "*Paralar vaat edip kandırıyor. Yalvartıyor "belediyeli kutu"yu açsınlar.* (zarf tümlecî + yüklem // yüklem + zarf tümlecî)"²⁸ cümlelerinde ters tekrarın gücünden yararlanır.

²² İsmail Boztaş; Metindilbilim Açısından Şiir, Dilbilim Araştırmaları 1994, s. 176

²³ Halit Ziya Uşaklıgil; Mâî ve Siyâh, s. 13

²⁴ Oktay Akbal, İlk Yaz Devrimi "Gidiyoruz Hep Birlikte", s. 81

²⁵ Oktay Akbal, Koparacaksın Zincirlerini-İlk Yaz Devrimi, s. 71

²⁶ age, s. 72

²⁷ Muharrem Ergin, Dede Korkut Kitabı I, s. 122

²⁸ Can Dündar, Yağmurdan Sonra, s. 153

Geleneksel dilbilgisinde devrik ayraç cümlesi olarak verilen cümle türü de ters tekrar esasına dayanmaktadır. “Anlat bana baba dedi bu Yalnız Efe kim” cümlesinde belirtisiz nesne görevindeki iki iç cümle, ortak *dedi* yüklemiyle kullanıma çıkmıştır. Aynı öğeden bir cümlede bir tane olacağından ikinci cümlenin yüklemi derin yapıda bırakılmıştır. Yani yüklem, iki cümlenin sınırındadır. Bu durumda cümleler, nesne + yüklem // **yüklem** + nesne dizilişiyle birbirlerini tersten tekrarlamaktadırlar.

Edebiyatımızda denemeleri ve devrik cümleleriyle adından söz ettiren Nurullah Ataç’ın eserlerinden aldığımız şiir tadındaki cümleler;

“Kızlar bana, köpürürler.” (yüklem + yönelme tümleci // **yönelme tümleci** + yüklem),

“Doğrudur da dedikleri, demek istedikleri.” (yüklem + belirtili nesne // belirtili nesne + **yüklem**),

“Ötekiler onun gibi değildir, kurnazdır onlar.” (özne + yüklem // yüklem + özne),

“Rahatımı kaçırdım, üzdüm kendimi.” (belirtili nesne + yüklem // yüklem + belirtili nesne) ²⁹

“Dönsünler, Bayan Halide Edip Adivar da, Bay Mustafa Şekip Tunç da dönsünler.” (yüklem + özne // **özne** + yüklem),

“Değişti hava, bir rahatlık seziliyor.” (yüklem + özne // özne + yüklem) ³⁰ ters tekrarla ahenk

bulur. Kiminde bir tümleç, kiminde yüklem eksiltiye bırakılır. Kiminde tüm öğeler yüzey yapıdadır. Herhangi bir tekrara yer vermeden yalnızca sözdizimsel ters tekrarın gücüne sınımlır. Cümleyi oluşturan birimler kulağa hoş gelecek biçimde sıralanır. Böylece cümleye estetik güzellik katılır.

Sonuç:

İncelediğimiz örneklerden çıkardığımız sonuca göre; ters tekrar, şiirde olduğu gibi düz yazıda ve konuşma dilinde de sistemli olmasa da sıkça kullanılan bir anlatım aracıdır. Monotonluğu kırmak, ahenk sağlamak için yararlanılan tekrar çeşitlerinden biridir. Farklı biçimlerde gerçekleştirilmesinin nedeni dilin tekrar yaparken tekrardan kaçma, tekrarı gizleme çabasıdır.

Dilde, en çok şu ters tekrar örnekleri görülmektedir.

1. Aynı yüklem kullanıldığı örneklerde yüzey yapıdaki bir ortak öğe iki cümlenin sınırına getirilerek ters tekrar yapılıyor.
2. Aynı yüklem kullanıldığı örneklerde yüzey yapıdaki iki ortak öğe iki cümlenin sınırına getirilerek ters tekrar yapılıyor. Böylece tekrar, biraz daha fazla gizleniyor.
3. Ortak öğe kullanmadan cümledeki öğelerin sıralamaları birbirini tersten tekrar ediyor.
 - 3.a. Şiirde bu durum tek dizide gerçekleştirilir. Dizide birbirini tersten tekrar eden iki cümle vardır.
 - 3.b. Şiirde bu durum iki dizide gerçekleştirilir. İkinci dize birinci dizeyi tersten tekrar eder
4. Ters tekrar, anlama yönelik olabilir.
5. Ters tekrar; hem anlama, hem biçime yönelik olabilir.
6. Ters tekrar cümlenin seslerinin sondan başa doğru tersten yapılmasıyla gerçekleştirilebilir.

²⁹ Nurullah Ataç, *Diyelim-Ben*, s. 3-11

³⁰ Nurullah Ataç, *Diyelim-İyi Hava*, s. 33-36

KAYNAKÇA

AK Coşkun; *Bağdatlı Rûhî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanından Seçmeler*, Gaye Kitabevi, Bursa 2000

AKBAL, Oktay; *İlk Yaz Devrimi*, Can Yayınları, İstanbul 1999

AKSAN, Doğan; *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, Engin Yayınevi, Ankara 1995

ATAÇ, Nurullah; *Diyelim*, Varlık Yayınları, S.304, İstanbul 1954

AYAN, Hüseyin; *Nesîmî Divanı*, Akçağ Yayınları, Genel Yayın No.: 51, Türk Klasikleri / Divanlar: 1, Ankara 1990

BİLGEGİL, Kaya; *Edebiyat Bilgi ve Teorileri I-Belâgat*, Sevinç Matbaası, Ankara 1980

BOZTAŞ, İsmail; “Metindilbilim Açısından Şiir”, *Dilbilim Araştırmaları 1994*, Hitit Yayınevi, Ankara, s. 171-194

BÜYÜK TÜRK KLASİKLERİ; Tarih-Antropoloji-Ansiklopedi, C. 10, Ötüken-Söğüt Yayınları, İstanbul 1990

DIRANAS, Ahmet Muhip; *Şiirler-Yaşam öyküsü, sanatçı kişiliği, tüm şiirleri-* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: 145, Edebiyat Dizisi: 36, Ankara 1982

DÜNDAR, Can; *Yağmurdan Sonra*, İmge Kitabevi, İstanbul 1996

ENGİNÜN, İnci; *Abdülhak Hâmid Tahran-Bütün Şiirleri 2*, Dergâh Yayınları: 86, İstanbul 1982

ERGİN, Muharrem; *Dede Korkut Kitabı I, Giriş-Metin-Faksimile*, TDK Yayınları:169, Ankara 1994

KILIÇ, Atabey; “Ma’rifî Tarikati Şeyhi Ferdî Baba Ve Aruzla Yazılmış Şiirleri”, *İlmî Araştırmalar*, S. 12, İstanbul 2001, s. 121-134

KOCAKAPLAN, İsa; *Açıklamalı Edebi Sanatlar*, Damla Yayınevi, No. 287, İstanbul 1998

KUDRET, Cevdet; *Örneklerle Edebiyat Bilgileri I*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1980

MUALLİM Naci; *İstilahat-ı Edebiye- Edebiyat terimleri*, (Yayıma Hazırlayanlar: Alemdar Yalçın, Abdulkadir Hayber), Akabe Yayınları, Ankara

PARLATIR, İsmail-ÇETİN, Nurullah; *Tevfik Fikret Bütün Şiirleri*, TDK Yayınları:784, Yeni Türk Edebiyatı Kaynak Metinleri Dizisi: 3.2, Ankara2001

_____*XIX. Yüzyıl Yeni Türk Şiiri; Türk Dili Şiir Özel Sayısı*, TDK Yayınları, S. 481-481, Ankara 1992

SAKAOĞLU, Saim; *Dadaloğlu*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 697, Türk Büyükleri Dizisi: 23, Ankara 1986

Tahir-ül Mevlevî; *Edebiyat Lügati*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1973

UŞAKLIGİL, Halit Ziya; *Mâî ve Siyah*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1971

